

Кашуба Людмила Володимирівна

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри спеціальної освіти та здоров'я людини, Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, Україна

Стрілець Віталіна Сергіївна

студентка I курсу, Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, Україна

**НЕЙРОПСИХОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД У КОМПЕНСАЦІЇ
ПОРУШЕНЬ МОВЛЕННЯ**

***Анотація.** У статті наведено особливості застосування нейропсихологічного підходу й можливості його використання в компенсації мовленнєвих порушень. Розкриваються сучасні теоретичні та практичні засади щодо методик нейропсихологічної корекції мовлення та її ефективності.*

***Ключові слова:** нейропсихологія, мовленнєві порушення, мовленнєва діяльність, нейрологопедичні технології.*

Постановка проблеми. Сучасна статистика називає вражаючі цифри: кожна п'ята дитина має порушення мовлення, які не лише супроводжуються на письмі та негативно впливають на засвоєння навчального матеріалу, а й стають перепорою на шляху до соціалізації та відчуття повноцінності в порівнянні з іншими членами суспільства. Часто таку дитину не сприймають в колективі, постійний булінг не дає змоги проявити себе як особистість, адже саме правильний розвиток мовлення відіграє важливу роль в життєдіяльності людини [1]. Тому закордонні та вітчизняні вчені вивчають питання подолання мовленнєвої дискримінації осіб з порушеннями артикуляційного апарату, а розв'язання даної проблеми відображається в нейропсихології. Саме ефективність корекції мовлення дітей спонукали до дослідження та написання статті «Нейропсихологічний підхід в компенсації порушень мовлення».

Аналіз досліджень та публікацій. Основоположником нейропсихології як окремої науки вважають дослідника О. Лурію. Він довів ефективність нейропсихологічного аналізу та його компенсаторної дії на мовленнєві порушення. Згодом, прибічниками «лурієвської» теорії стали такі вчені: Е. Симерницька, Л. Цветкова, Є. Логінова, М. Бернштейн, Ю. Мікадзе [2]. Вчених об'єднала думка, що функція мовлення не порушується повністю, завжди залишається можливість для її перебудови, компенсації. Проте, порушення одного чинника приводить до ураження кількох функцій, що є досить поширеним серед осіб, що мають проблеми з мовленням.

Загальновідомо, що «компенсація» – захисний механізм психіки, який несвідомо долає реальні та надумані недоліки. Завдяки компенсації відновлюється рівновага психічних і психофізичних процесів шляхом створення протилежно спрямованої реакції; особистість прагне усунути зі свідомості комплекс неповноцінності за рахунок цілеспрямованого розвитку фізичних чи психічних функцій, що призводять до переживання почуття адекватності [3]. В логопедії «компенсація» визначається як відновлення недорозвинутих чи порушених психофізичних функцій шляхом використання збережених чи перебудови частково порушених функцій.

Слід зазначити, що у сучасній нейропсихологічній діагностиці виділяють декілька конструктивних підходів. Перший – розробив О. Лурія, і саме в рамках цього підходу була розроблена нейропсихологічна теорія. Даний підхід акцентується на виокремленні якісних процесів, компонентів, характеристик діяльності для визначення різних функціональних порушень і співвіднесення їх з нейропсихологічними синдромами та неврологічними основами, які їх визначають [2]. Також Олександр Романович обґрунтував важливість застосування нейропсихологічних методик для ефективної компенсації одних функцій іншими, встановив зв'язок між структурами мозку та порушеннями, які можуть бути викликані ураженнями цих структур. На основі досліджень вченого було проведено безліч експериментів (О.Симерницька досліджувала локальні мозкові ураження у підлітків та дітей; у 1991 році опублікувала методичку швидкісної нейропсихологічної

діагностики «Лурія-90», а вже у 1998 році дослідниця Л. Цветкова на основі нейропсихологічного підходу дослідила взаємозв'язки вищих психічних процесів і збережених або втрачених функцій) [4].

Завдяки отриманим знанням, нейропсихологія виокремила в самостійну науку, а нейропсихологічний підхід став основним важелем керування при діагностиці та подоланні порушень мовлення.

Виклад основного матеріалу. Тяжкі порушення мовлення у дітей відображаються на інтелектуальному та психоемоційному розвитку. Останнє десятиліття тенденція вроджених дефектів мови стає хворим місцем не лише педагогіки та медицини, а ще й соціології, адже особи з порушенням мови повинні мати права нарівні з усіма членами суспільства.

Мета статті – проаналізувати наукові уявлення про нейропсихологічний підхід та розкрити його суть при компенсації мовленнєвих проблем, донести ефективність в усуненні патологій мовлення.

Вочевидь, нейропсихологічний підхід був виділений на основі клініко-психолого-педагогічного підходу, завдяки близькій спорідненості медичних наук. Спираючись на роботу мозкових структур, дослідниками Л. Виготським та О. Лурією були запропоновані основні теоретичні положення. Ці положення знайшли продовження у працях Є. Холмської, Н. Семаго, В. Голод, Т. Ахутіної. Фундаментальним положенням було твердження вченого Л. Виготського про те, що будь-яка система, в тому числі і мовленнєва, характеризується динамічністю, тобто внаслідок розвитку морфологічно змінюється. Саме за рахунок цієї перебудови здійснюється зміна її функцій.

За короткий термін нейропсихологічний підхід знайшов застосування в багатьох дослідженнях, починаючи зі звичайного вивчення психічних процесів, і, закінчуючи, детальним аналізом функцій, які знаходяться поза нормою. В сьогоденні метод широко застосовують у виявленні причин психічної нестійкості, шкільної неуспішності, прогнозуванні нахилів дітей до певних сфер діяльності та аналізі розладів мовлення. Впровадження цього методологічного принципу в досить велику кількість наукових областей дало

можливість подальшого використання знань та практик в корекційній і навчально-виховній роботі.

Нейропсихологічний метод дозволяє науковцям провести опис системно-динамічних змін, що супроводжують мовленнєве прогресування з точки зору оцінювання мозкового забезпечення. Особливістю нейропсихологічного підходу є можливість застосування його в дослідженні компонентів мозкових структур [4]. По-перше, це дозволяє вивчити порушення зсередини; по-друге, сприяє визначенню патогенних факторів, які і стали причиною патології; по-третє, спрогнозує, де саме знаходяться зони найшвидшого розвитку психічних функцій. Лише нейропсихологічний метод дає можливість розрахувати співвідношення між мовленнєвими розладами та іншими аспектами психічної діяльності дитини.

Термін «нейропсихологічна корекція» розглядається вченими як у вузькому, так і широкому сенсі. У вузькому розумінні, термін є методологічною концепцією, тобто може застосовуватись як допоміжний засіб ефективного усунення мовленнєвих порушень, у широкому – означає виявлення та ліквідацію уражених структур мозку, що і є причиною дефективного мовлення. Основним пунктом при використанні цього виду корекції є системність, тобто постійність у діях. Налаштована програма нейропсихологічної корекції не на одиничний показник, а на весь спектр функціональних особливостей дитини, які дозволять стати їй особистістю, адже залучаються суміжні з мовленням функції.

Нейропсихологічна система має багато компонентів, тому ніколи не порушується повністю, завжди існують збережені складові. Тому здійснювати корекцію потрібно за допомогою непорушених ланок, відновлюючи зруйновані зв'язки. Корегування нейропсихологічних функцій відбувається на основі принципу інтеріоризації. Саме на досліджених закономірностях була створена програма корекційно-розвивального навчання, яку і донині застосовують спеціальні педагоги та логопеди. Її суть полягає у використанні корекційних завдань, що відрізняються за рівнем складності. На кінцевому етапі ми отримуємо відновлений ланцюг психічних функцій, за допомогою якого і відбувається компенсаторна дія, спрямована на розлади мовлення.

Базовим методом нейропсихологічного корегування є «метод заміщуючого онтогенезу» Г. Семеновича, принцип дії якого полягає в оцінці актуального розвитку дитини й співвіднесенні стану прогресування мозкових структур.

Дослідник зазначає, що базою для даної концепції слугують нейропсихологічні закони будови, реабілітації та розвитку вищих психічних функцій. Метою концепції є формування у дитини сенсомоторних зв'язків між усіма мозковими структурами, які є важливими у подальшому усуненні порушень різного характеру.

Досить високу ефективність у цьому процесі дає застосування Монтессорі-матеріалів. Це можуть бути дидактичні ігри, вправи та завдання, які допоможуть спеціальному педагогові визначити індивідуальний рівень психічних та пізнавальних взаємодій, прослідкувати індивідуальні вікові зміни та спрогнозувати локалізацію найближчих розвиткових змін. Авторська терапія М. Монтессорі розроблена відповідно до завдань, які виконує кожен з функціональних блоків. Вона розрахована на розвиток мовлення на основі розвитку пізнавальної сфери.

При складанні методики врахований науковий внесок Г. Семеновича та його теорія, згідно з якою зародження психічної функції відбувається в правій півкулі, а з поступовим дозріванням переміщається в ліву. Якщо ж функція взаємодії півкуль порушена, то відбувається ускладнення, що і стає причиною недорозвинення відповідної психічної функції. Корекція здійснюється шляхом розвитку взаємодії між півкулями за допомогою рухових вправ, які покращують співдружність рухів рук та ніг, формування зв'язків між відповідними психічними функціями [4].

Загальновідомо, що порушення мовлення може стати причиною замкнутості, або ж навпаки, – девіантної поведінки, переживання негативних станів, затяжної депресії, утруднення комунікативної сфери та невпевненості у собі. Вищеперераховані особливості емоційної сфери вказують, що мовлення та психіка знаходяться у тісному взаємозв'язку, тому, на нашу думку, цілком доцільним є застосування нейропсихологічного підходу в

компенсації різноманітних порушень, зокрема, і проблем з артикуляційним апаратом. Звідси бачимо, як нейропсихологія стрімко розвивається та широко впроваджується в освіту. Цей процес зумовлюється багатьма причинами: *по-перше*, підвищення вимог до умінь і навичок учня; *по-друге*, прискорений темп життя, що вимагає постійного розвитку та досконалості. Тому даний підхід є досить перспективним у спеціальній освіті, оскільки враховує не тільки порушення мовлення, а ще й вивчає особистісні характеристики індивіда на рівні морфофункціональних змін мозкових структур.

Висновки. Отже, для корегування перебігу вищих психічних функцій, нейропсихологічні методики дають способи діагностики впливу на базальні фактори, які досить часто бувають уражені при мовленнєвих порушеннях. Діагностика психолінгвістичного комплексу дасть можливість не тільки накопичувати знання про природу та походження мовленнєвих проблем, а й вести науково-дослідну діяльність на основі ступенів вираженості локальних уражень мозку, які провокують ці порушення.

Список джерел:

1. Михальська Ю. А., Михальська С. А. Нейропсихологічний підхід до порушень мовлення внаслідок локальних уражень мозку // <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2012-15.%25p>
2. Сичова Н. О. Діагностика мовленнєвих порушень у дитини раннього віку, Вип. 2., с. 68 // <https://extempore.info/component/content/article/9-journal/1821-diahnostyka-movlennyevykh-porushen-u-dytyny-ranno-ho-viku.html?Itemid=35>
3. 194.126.180.10/Нейропсихологія/<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%B5%D0%B9%D1%80%D0%BE%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F>
4. Родненко М. Є. Науково-теоретичне обґрунтування методики нейропсихологічної корекції порушень пізнавальної діяльності дошкільників з дитячим церебральним паралічем засобами Монтессорі-терапії / М. Є. Родненко // Науковий часопис. Корекційна педагогіка, 2014.–С.193-195. <http://enquir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/7642/1/Rodnenok.pdf>
5. Ахутина Т. В. Нейропсихологический поход к коррекции трудностей обучения / Т. В. Ахутина. – М. : Изд-во МГУ, 1995. – С. 160-170.